

ชนาธิป พันทวี : ลักษณะไทยในพุทธสถาน: การศึกษา คำ. (CHARACTERISTICS OF THAI BUDDHIST ARCHITECTURE : A STUDY OF TERMS) อ. ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร. สันติ อินทวิลาสวงศ์, จำนวนหน้า 209 หน้า. ISBN 974-53-1495-1.

172768

งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษา “คำ” ที่ช่างในอดีตใช้อธิบายลักษณะสถาปัตยกรรมไทย โดยเน้นเฉพาะคำที่เกี่ยวข้องกับ “พื้นที่” ในพุทธสถาน เพื่อทำความเข้าใจ แนวคิด และ ลักษณะพื้นที่ในงานสถาปัตยกรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับคำเหล่านั้น วิธีดำเนินงานวิจัย ใช้การศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร โดยเอกสารสำคัญที่ใช้ในการศึกษาและสืบค้นคำ จะพิจารณาจากพระนิพนธ์ในสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นหลัก เมื่อได้คำสำคัญที่ใช้ในงานวิจัย จะทำการศึกษาพจนานุกรม ครอบคลุมตั้งแต่ฉบับบุกเบิกจนถึงปัจจุบัน เพื่อเปรียบเทียบความหมายของคำในบริบทต่างๆ จากนั้นจะนำคำเหล่านี้ไปใช้เป็น “กรอบ” ในการศึกษาลักษณะสถาปัตยกรรมในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคำ และทำการวิเคราะห์ อภิปราย เรื่องลักษณะไทย ต่อไป

ขอบเขตงานวิจัยนี้ ไม่ได้เน้นจำนวนคำ แต่จะใช้ คำสำคัญบางคำ เป็นกรอบในการวิเคราะห์ลักษณะสำคัญของพื้นที่ในพุทธสถาน เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจ “ลักษณะไทยในอดีต” เป็นหลัก โดยคำที่ใช้ในการศึกษา ประกอบไปด้วยคำว่า ระเบียบ เกลียง พระไล ขาน ชาลา ลาน คด สี่มา ฝา ผัง กำแพงแก้ว ห้อง

จากการศึกษา พบว่าคำบางคำ สะท้อนลักษณะพื้นที่ในทำนองเดียวกัน และบางคำก็สื่อลักษณะเฉพาะของพื้นที่ แตกต่างไปจากคำอื่นๆ ซึ่งในที่นี้สามารถจำแนกกลุ่มคำได้เป็น 6 กลุ่ม คือ

- ระเบียบ เกลียง พระไล เป็นพื้นที่ส่วนที่ต่อจากอาคาร มีหลังคาคลุม
- ขาน ชาลา ลาน เป็นพื้นที่ภายนอกอาคาร หรือพ้นออกไปจากแนวเขต ไม่มีหลังคาคลุม
- ระเบียบ คด เป็นพื้นที่ล้อมรอบประธานสำคัญในพุทธสถาน
- สี่มา เป็นพื้นที่สมมติเพื่อใช้ในการสังกรรม ตามพระวินัย
- ฝา ผัง กำแพงแก้ว ไม่ได้แสดงพื้นที่ แต่ใช้เป็นเครื่องกั้นกำหนดพื้นที่
- ห้อง เป็น “ส่วน” ของพื้นที่ในลักษณะต่างๆ ซึ่งมีขอบเขตและเส้นแบ่งพื้นที่ชัดเจน

นอกจากนี้ จากการศึกษ พบข้อสังเกตว่า คำ ที่เกี่ยวเนื่องกับพื้นที่เฉพาะสำคัญในพุทธสถาน แต่ละคำจะใช้อธิบายลักษณะพื้นที่ในแต่ละส่วนที่มี “ขอบเขต” และ “เส้นแบ่ง” ที่ชัดเจน ซึ่งพื้นที่ในแต่ละส่วนนั้น ก็จะสะท้อน “ความหมาย” และ ลักษณะ “การใช้พื้นที่” แตกต่างกัน อาทิ

- ระเบียบคด แสดงขอบเขตและเส้นแบ่งชัดเจน ในลักษณะปิดล้อมรอบประธานสำคัญในพุทธสถาน เพื่อสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ พื้นที่ในคติจักรวาล

172768

- สี่มา มีขอบเขตและ เส้นแบ่งที่เกิดจากการกำหนด เครื่องหมายเขต โดยสี่มาเป็นพื้นที่ซึ่งต้องปฏิบัติตามกฎข้อบัญญัติในพระวินัย เป็นเขตแดนศักดิ์สิทธิ์ที่สะท้อน ความหมาย และ การใช้พื้นที่ แตกต่างไปจากภายนอกอย่างชัดเจน
- กำแพงแก้ว ทำหน้าที่เป็นเส้นแบ่ง กันล้อมพื้นที่ เพื่อสื่อความหมายว่าภายในขอบเขต กำแพงนั้น เป็นพื้นที่สำคัญในพุทธสถาน
- ผา ผ้าง เป็นเส้นแบ่งกันล้อมพื้นที่สำคัญ ซึ่งทำให้เกิด ห้อง ที่มีขอบเขตชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับ ห้อง ที่เป็นพื้นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมาประธาน จะสื่อความหมายว่า ห้องนั้น คือ "พระคันธกุฎี" ที่ประทับแห่งพระพุทธองค์ ผู้ทรงเป็นประธาน ณ ที่แห่งนั้น

เมื่อนำข้อสังเกตเรื่องคำที่ได้จากการวิจัย ไปทำการวิเคราะห์ ประกอบกับการศึกษา แนวคิด และทฤษฎีต่างๆ ว่าด้วยเรื่อง "พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์" ซึ่งเป็นมุมมองที่สะท้อนให้เห็น ลักษณะร่วมของพื้นที่ทาง ศาสนา ตามโลกทัศน์เดิมในอดีตของมนุษย์ และ ศึกษามุมมอง "พื้นที่ในคติไทย" เพื่อเข้าใจโลกทัศน์ เรื่องพื้นที่ของไทยในอดีต ที่แตกต่างไปจากพื้นที่ในคติปัจจุบัน ซึ่งจากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ในที่นี้ สามารถสรุปลักษณะสำคัญของพื้นที่ในพุทธสถาน ได้เป็นสามประการ คือ

- 1) พื้นที่ในพุทธสถาน มี "ขอบเขต" และ "เส้นแบ่ง" ที่ชัดเจน
- 2) พื้นที่ในพุทธสถาน มีการให้ "ความหมาย" ที่แตกต่างกัน
- 3) พื้นที่ในพุทธสถาน มี "ลำดับความสำคัญ" ในการใช้พื้นที่ และมี "กฎ" ในการปฏิบัติต่างกัน

ลักษณะสำคัญทั้งสามประการ สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ในคติไทยหรือพื้นที่ในพุทธสถาน (ตาม กรอบโลกทัศน์เดิม) แต่ละพื้นที่จะต้องมีการนิยาม และ คำเป็นสัญลักษณ์เพื่อสื่อลักษณะของพื้นที่นั้นๆ

ในบทสุดท้ายของงานวิจัย เป็นการนำข้อสรุปลักษณะสำคัญของพื้นที่ มาใช้เป็นกรอบในการ พิจารณา อภิปราย ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ในคติปัจจุบัน ตามกรอบโลกทัศน์แบบสมัยใหม่ ที่ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะพื้นที่ในพุทธสถาน จนทำให้ลักษณะไทยบางประการหายไป และ เสนอแนะแนวทางสำหรับการวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องต่อไป

447 41284 25 : MAJOR ARCHITECTURE

KEY WORD: Thai Characteristics / Thai Architecture / Buddhist Architecture / Buddhist Temple /
Space / Sacred Space / Architectural Space / Architectural Terms / Concept of Architecture /
Modern Thai Architecture / Architectural Meaning / Thai Style / Thai **Buddhist Cosmology**

CHANATIP BHANDHAVEE : CHARACTERISTICS OF THAI BUDDHIST

ARCHITECTURE: A STUDY OF TERMS. THESIS ADVISOR : ASSOCIATE

PROFESSOR SANTI CHANTAVILASVONG, Ph.D., 209 pp. ISBN 974-53-1495-1.

This research studies 'architectural terms' used by Thai architects in the past to explain Thai architecture. To understand the concept and characteristics of architectural space, the research specifically focuses on the terms that relate to 'space' in Thai Buddhist Architecture. The writings of Prince *Krom Phraya Narisranuwattiwong* provided most of the corpus used in this study. After key terms were selected from this corpus, older editions of currently used dictionaries were gathered for the comparative analyzes of the terms' meanings in different contexts. Later, these terms were used to build a framework for the study of the various dimensions of Thai architecture which was used as a basis for the analysis and discussion of various characteristics of Thai architecture.

This study focusses on the key terms which have been used to identify the significant aspects of the space in Buddhist architecture and which can bring about an understanding of the characteristics of Thai style in the past. These key terms include *Rabiang*, *Chaliang*, *Phalai*, *Chan*, *Chala*, *Lan*, *Khot*, *Sima*, *Fa*, *Phanang*, *Kamphangkeow*, and *Hong*.

The study found that certain terms are used to refer to more general characteristics of space, while others more specific characteristics of space. These terms can be divided into six groups as follows:

- *Rabiang*, *Chaliang*, and *Phalai* which refer to the covered-space that extends from a building.
- *Chan*, *Chala*, and *Lan* are used to refer to the outside space or the space beyond a boundary line with no roof.
- *Rabiang*, and *Khot* which are used to refer to the enclosed space surrounding the main building of Buddhist building clusters.
- *Sima* which is used to refer to the conceptual space needed in official Buddhist ceremonies as written in the Buddhist monk disciplinary rules.
- *Fa*, *Phanang*, and *Kamphangkeow* which are used to refer to a boundary of a specific area, but not to indicate the area itself.
- *Hong* which is used to refer to a partition of a specific space with an obvious boundary.

172768

In addition, it is found that each term indicating specific and significant space in Buddhist temple grounds is used to illustrate space with a clear specified boundary or line. Different space is also a matter of different definitions and different utilization:

- *Rabiang Khot* is used to refer to the clear boundary that surrounds the main building of the Buddhist temple grounds to indicate the symbolic meaning of the space in Buddhist cosmology.
- *Sima* is used to refer to a boundary line specified by a symbolic indication, and more specifically a restricted area where disciplinary rules are strictly enforced and which is considered as a sacred area that obviously reflects different meanings and utilization.
- *Kamphangkeow* is used to refer to a boundary that surrounds an area to distinguish the interior space as a distinctive area in the Buddhist temple grounds.
- *Fa* and *Phanang* are used to refer to a boundary of a distinctive area that forms a room or *Hong* with clear borders, or a room for the Buddha image in particular, to indicate "*Khanthakudi*" – a room for the Lord Buddha as the master of the room.

An analysis of the implication of the terms and the conceptual and theoretical study of "sacred space" in Thai Buddhism reveals some of the contemporary characteristics of Buddhist space according to the 'ancient worldviews' which differ from current ones. It can be concluded from the study that there are three important characteristics of space in Buddhist architecture as follows:

1. Space in Buddhist architecture has a clear "area" and "boundary".
2. Space in Buddhist architecture has different meanings.
3. Space in Buddhist architecture has a hierarchical order of usage.

These three important characteristics show that space in Thai Buddhist architecture, following ancient worldviews, needs special definitions and terms to characterize particular types of space.

The last chapter of the study presents how important characteristics of space were developed into a framework for the analysis and discussion of matters related to space in current worldviews. These modern worldviews have influenced changes in the characteristics of space in Buddhist architecture and caused the loss of some unique Thai characteristics. Recommendations for further study are also provided.